

У формуванні позитивних екологічних вчинків учнів основної школи важливе значення мають приклади життя видатних захисників природи. Проте, у практиці екологічної освіти вони застосовуються у край рідко.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Духовна енергія вчинку : наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех. – Рівне : РДГУ, 2004. – 42 с.
2. Медведев В. И. Экологическое сознание : учеб. пособ. / В. И. Медведев, А. А. Алдашева. – Изд. второе, доп. – М. : Логос, 2001. – 384 с.
3. Роменець В. А. Історія психології XIX – початку XX століття : [навч. посібн.] / В. А. Роменець. К. : Вища школа, 1995. – 614 с.
4. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: изд. 2-е. / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1976. – 704 с.
5. Татенко В. О. Онтогенетичні визначення вчинку / В. О. Татенко // Основи психології : підручник / [за ред. О. В. Киричука, А. В. Роменця]. – 4-е вид, стереотип. – К. : Либідь, 1999. – С. 424–444.

*О. Л. Морін,
м. Київ*

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

У статті розкрито попередні результати проведеного лабораторією трудового виховання і профорієнтації Інституту проблем виховання НАПН України дослідження змісту та педагогічних засобів підготовки учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання.

***Ключові слова:** зміст і педагогічні засоби підготовки учнів старших класів до професійного самовизначення, профільне навчання.*

Актуальність дослідження науково-методичного забезпечення професійного самовизначення учнів старших класів визначається суттєвими змінами життєвих пріоритетів усього суспільства, які відбулися за останнє десятиріччя. Усі перетворення в країні, особливо у галузі освіти, мають бути спрямовані на підготовку учнівської молоді до успішної адаптації до швидкоплинної життєвої ситуації та евентуальної професійної самореалізації у різних видах фахової діяльності. Останнє обумовлено соціально-економічною ситуацією в країні, яка визначається загостренням суперечності між професійними устремліннями випускників загальноосвітніх навчальних закладів і вимогами сучасного ринку праці. Розв'язати цю суперечність виявляється можливим засобами активізації процесу професійного самовизначення учнівської молоді.

Упродовж 2011–2013 рр. співробітниками лабораторії трудового виховання і профорієнтації Інституту проблем виховання НАПН України здійснюється науково-дослідна робота з обґрунтування та експериментальної перевірки змісту та педагогічних засобів підготовки учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання.

Теоретико-методологічну основу означеної науково-дослідної діяльності лабораторії становлять праці К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, Л. Анциферової, Г. Балла, А. Голомштока, В. М'ясищева, Н. Пряжнікова, К. Платонова (теоретико-методологічні основи професійного самовизначення особистості); Л. Ботякової, О. Колесникової, Д. Костянтинівського, А. Мордовської, Є. Павлютенкова, А. Федоришина, І. Чечель, П. Шавіра та інших (психолого-педагогічні основи формування у старшокласників готовності до професійного самовизначення); Ж. Вірна, Л. Йовайши, Є. Клімова, Г. Левченка, В. Сидоренка, А. Сазонова, В. Симоненка, М. Тименка, Д. Тхоржевського, М. Янцура, О. Ястремської та інших (методи активізації професійного та особистого самовизначення, методичні основи профорієнтації); Н. Побірченко, В. Синявського (проблеми психології профорієнтації та професійного розвитку особистості).

Також непересічне науково-практичне значення для здійснення науково-дослідної роботи має доробок іноземних учених, таких як А. Адлер, Е. Берн, Л. Бонцори, Е. Гінзберг, Дж. Голланд, Л. Мітіна, Ф. Парсон, М. Пряжніков, Г. Резапкіна, Н. Родичева, В. Сахарова, Д. Сьюпери, С. Фукуяма, К. Хорні М. Чистяков, С. Чистякова та інші.

Необхідно зазначити, що дослідження було розпочато на певному підґрунті. Педагогічним аспектам проблеми формування готовності до професійного вибору в умовах профільного навчання присвячено роботи співробітників, здобувачів і аспірантів лабораторії трудового виховання і профорієнтації Інституту проблем виховання НАПН України: Т. Бабко, Л. Гуцан, Д. Закатнова, В. Мачуського, О. Мельника, О. Моріна, А. Назарчука, С. Осадчого, М. Піддячого, М. Шабдінова, Н. Шевченко та інших.

Крім того, під час проведення науково-дослідної роботи ми продуктивно співпрацювали і спиралися на науково-методичний доробок вітчизняних наукових організацій, таких як: лабораторія професійної орієнтації і виховання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, відділ психології профорієнтації та психології розвитку особистості Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України, лабораторія профільного навчання та профконсультацій Інституту педагогіки НАПН України. Ці установи досліджують інші аспекти професійної орієнтації учнівської молоді та дорослого населення.

Метою запропонованої статті є здійснення аналізу попередніх результатів проведеного протягом 2011–2013 рр. дослідження змісту та педагогічних засобів підготовки учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання.

Під час проведеної науково-дослідної роботи:

- уточнено поняття готовності учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання і визначено його як змістовно-синтетичне особистісне новоутворення, що формується у процесі цілеспрямованого педагогічного впливу й забезпечує узгодження учнем знань про зміст і структуру професій, їхніх вимог до суб'єкта зі сформованими в процесі розвитку пріоритетними можливостями та потребами, а результатом постає вибір напряму

майбутнього професійного шляху;

- розроблено структуру, критерії, показники і рівні сформованості готовності учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання;

- з'ясовано, що сутність проблеми підготовки учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання полягає насамперед у активізації процесу саморозвитку особистості;

- дібрано методики для діагностування рівнів сформованості в учнів старших класів досліджуваного особистісного новоутворення;

- під час до формувальних зрізів виявлено рівні сформованості готовності учнів старших класів до професійного самовизначення у контрольних і експериментальних групах, а саме: високий – 26,1 % експериментальна і 25,3 % контрольна, середній 35,1 % експериментальна і 34,2 % контрольна, низький 38,8 % експериментальна і 40,5 % контрольна.

- визначено, що зміст процесу формування готовності учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання реалізується за трьома блоками:

- 1) знання про світ професій (види професійної діяльності та їхні вимоги до людини в умовах сучасного ринку праці);

- 2) формування образу “Я” (знання про індивідуально-психологічні особливості, можливості і домагання, напрями самовдосконалення до рівня вимог обраної професії);

- 3) технологія професійного самовизначення (уміння будувати найближчу індивідуальну освітню траєкторію, навички складання та корегування основного і резервного професійного плану);

- встановлено, що провідними педагогічними засобами формування готовності учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання є курс профорієнтаційного спрямування “Побудова кар’єри” для учнів 10–11-х класів загальноосвітніх шкіл, комплекс професіографічно-дослідницьких завдань, професійні випробування у формі проектних робіт, а також спеціально організовані практично спрямовані форми роботи: диспути, вечори, круглі столи (наприклад, на теми “Моя життєва програма”, “Як досягти професійного успіху?”, “Мої освітні і професійні перспективи” тощо); зустрічі з випускниками навчального закладу, які б знайомили з обраними ними професіями; екскурсії на підприємства виробничої і не виробничої сфери, до Державної служби зайнятості населення тощо.

Отже, сутність проблеми науково-методичного забезпечення підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення в умовах профільного навчання розглядається нами як завдання створення сприятливих умов цілеспрямованої спільної діяльності суб’єктів навчально-виховного процесу профільної школи з метою активізації професійного саморозвитку особистості з урахуванням динамічних вимог сучасного, насамперед регіонального, ринку праці.

Нами встановлено, що в основу означеної підготовки має бути покладено парадигму – саме у межах понять “ставлення” і “самоставлення” розкривається у

всій значущості професіоналізм особистості як домінуючий фактор детермінації професійного саморозвитку, який забезпечує не лише проходження процесів самопізнання, самооцінки, самовизначення та самовдосконалення, а й саморозуміння та самоприйняття власної неповторності. У результаті в цій особистісно-творчій діяльності минуле і теперішнє утворюють вектор майбутнього в індивідуальному баченні та визначають особистісні смисли, які детермінують конкретні етапи життєвого шляху особистості.

Водночас, результати проведеної лабораторією протягом 2011–2013 рр. науково-дослідної роботи свідчать про необхідність посилення професійно-практичної спрямованості змісту профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю і доцільність залучення до цього процесу якнайширшого кола освітніх і громадських установ. Прагнення сучасної загальноосвітньої школи зробити свого випускника професійно мобільним і конкурентоздатним на ринку праці потребує модернізації традиційного змісту, форм та методів професійної орієнтації учнівської молоді, упровадження сучасних педагогічних технологій активізації професійного самовизначення особистості, залучення до цього процесу щонайширшого кола зацікавлених осіб.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посіб. / Іван Дмитрович Бех. – К. : Академвидав, 2009. – 248 с.
2. Гуцан Л. А. Особливості професійного самовизначення учнівської молоді в умовах профільного навчання / Леся Андріївна Гуцан // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Вип. 15, кн. 1. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2011. – С. 354–359.
3. Мельник О. В. Проблеми професійної орієнтації учнівської молоді та перспективні напрями їх вирішення / Олександр Васильович Мельник // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Вип. 15, кн. 1. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2011. – С. 283–293.

Т. Ф. Алексеєнко,
м. Київ

СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ І ГРУПИ: МОТИВИ, МОДЕЛІ, ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

У статті розглянуто сутність соціальної поведінки, основні мотиви, механізми і закономірності розвитку, її відображення в різних моделях, запропоновано до аналізу новий тип соціальної поведінки у середовищі сучасних підлітків і молоді - ризикованої.

Ключові слова: соціальна поведінка; мотиви, механізми, закономірності розвитку соціальної поведінки, ризикована поведінка.

Зовнішнім проявом міри духовності особистості, одним із вимірів соціальності є її поведінка як сукупність видимих вчинків і дій, що так чи інакше зачіпають інтереси інших людей, великих та малих соціальних груп та відображають рівень засвоєння нею соціальних норм, правил, принципів життєдіяльності в умовах взаємодії з оточуючим довкіллям. Сутність соціальної